

חשופות בניידת: הטרדות מיניות במשטרת ישראל נעמי לבנקרון*

1. מבוא

2. סביבת העבודה

3. המתלוננות

4. הנאשמים

6. הפסיקה באשר להטרדה מינית במשטרה

7. סיכום

* דוקטורנטית בפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב. שמו של המאמר לקוח מאתר אינטרנט המבקש לשמש זירת שיח וירטואלית לשוטרים בשם "חשופים בניידת". תודה לקרן בריהודה ולעידן חילי על הערותיהן לטיסה קודמת של מאמר זה. הטעויות הן כולן שלי.

כשתבוא לשכב איתי

תלבש מדים של שוטר
אני אהיה העבריין הקטן
אתה שוטר
תענה אותי
תוציא ממני סודות
אני לא אהיה גבר
אני אודה
אשבר
אזמר מיד
אסגיר את כולם
תירק עלי
תבעט בבטני
תשבור את שיני
הוצא אותי באמבולנס
אל העתיד
אל המחר.

כשתבוא / יונה וולך¹

1. מבוא

מאמר זה התהווה בארבעה שלבים, בארבע תקופות שונות של חיי, בעקבות ארבעה אירועים שונים בתכלית זה מזה ומארבע נקודות מבט. האירוע הראשון היה הרצאה שנשאתי בפני קציני המשרד לכיטחון פנים על סחר בנשים בישראל בשנת 2001. אחד הנתונים שהצגתי נגע למספרם של השוטרים שצרכו שירותי זנות. הקצינים זעמו. חלקם קמו על רגליהם וצעקו "בוז". כמחציתם עזבו את האולם, לרבות המפכ"ל דאז. כעורכת דין צעירה ומרצה חסרת ניסיון, הייתה זו עבורי חוויה מטילת אימה.

האירוע השני התרחש כמה שנים מאוחר יותר, עת ניסיתי לסייע לקרבן סחר בנשים למצות את זכויותיה במערכת המשפט, לאחר שהותקפה מינית על ידי קצין משטרה שעצר אותה. בעת המחקר המשפטי בסוגיה עלה בידינו לאתר עשרות רבות של פסקי דין שעסקו בעברות מין כאלה ואחרות שבוצעו על ידי שוטרים, חיילים וסוהרים. מספרם

1 יונה וולך "כשתבוא" תת הכרה נפתחה כמו מניפה: מבחר שירים 1963-1985 163 (1992).

הרב של פסקי הדין וחומרת העברות החרידו אותי, אם כי לא הייתי צריכה להיות מופתעת באשר להתנהלותה של משטרת ישראל, התנהלות לה נחשפתי אז מקרוב בעבודתי עם קרבנות סחר ונשים בזנות.

האירוע השלישי היה עבורי המרתק מכולם. עם סיום עבודתי בפרקטיקה ובטרם התקבלתי למסלול המלגאים במסגרת לימודי הדוקטורט, נותרתי ללא מקור הכנסה. נזקקתי לעבודה זמנית, ללא התחייבות ארוכת טווח. באמצעות חבר הכרתי את א', עורך דין שחיפש "כותבת צללים" למשרדו. כל שנדרשתי לעשות היה לכתוב מסמכים משפטיים עבורו, אך מבלי להופיע בבתי משפט או לעמוד בקשר עם לקוחותיו. סברתי כי זו העבודה המושלמת בשבילי, עד שגיליתי במה עסק התיק הראשון שבו התבקשתי לטפל: שוטר שהטריד מינית שלוש שוטרות שהיו כפופות לו. הבהרתי לעורך הדין נחרצות כי לא יעלה על הדעת שאייצג אדם כזה. הוא ניסה לשכנעני לשנות את דעתי והסביר כי אינני מתבקשת לטפל בתיק הפלילי, כי אם בהליך המנהלי בלבד מול משטרת ישראל, שעמדה לפטרו ללא כל זכויות אחרי שעבד בשורתיה למעלה מעשרים שנה. נשמתי עמוק. אל ענני הזעם הפמיניסטי שעוד ריחפו בתוך ראשי, התגנבה לאטה גם התהייה בנוגע להליך המאפשר שלילת זכויות בדרך זו. האם קיים חוק המאפשר שלילת זכויות, לרבות הזכות לפנסיה, בעקבות הרשעה בעברה? מדוע לא נלקחת בחשבון הפגיעה שיוצרת החלטה זו באשתו ובילדיו של השוטר, שלא חטאו? ומדוע לא יושמה מדיניות מעין זו בנוגע לנשיא המדינה קצב לאחר הרשעתו בעברות חמורות בהרבה? האמנם ניתן לשלול זכויות יסוד מבלי שהדבר יהיה מעוגן מפורשות בחוק? מהי מערכת דיני העבודה המסדירה את מעמדם של השוטרים? ואם תנאים מקפחים כגון אלה מאפיינים את העסקתם – האם הדבר בא לידי ביטוי במרירות שהם מפגינים הן בשטח והן ביחס לנשים העובדות אתם? בסופו של יום, הייתה זו הסקרנות המקצועית, ולא הצורך הכלכלי, שהטו את הכף לטובת קבלת העבודה. בדיעבד, הייתה זו אחת העבודות המרתקות ביותר שבהן עסקתי, גם אם לתקופה קצרה בלבד. לראשונה בחיי, נדרשתי לייצג את העבריין ולא את הקרבן. נדרשתי "להיכנס לראשו" של שוטר בן גילי, נשוי ואב לשלושה ילדים ממש כמוני, ולנסות להבין את הדרך שבה הוא ראה את נסיבות ביצוע העברה. בתקופה זו, עייפתי מעבודה עם נשים שהיו קרבנות עברה; רציתי לפעול לשינויה של המציאות שהפכה אותן לכאלה. עם תחילת לימודי התואר השלישי, תורתי הפכה להיות אומנותי ועזבתי את עבודתי ככותבת צללים, אך המחשבות שעלו בי בתקופה זו המשיכו ללוותני.

האירוע הרביעי, שתרם במידה רבה להפיכתם של אירועים ותחושות בטן למאמר, היה קריאת המאמר הניצב במרכזו של גיליון זה, המאמר ה"מארח" את מאמרי. קשה לדמיין את הפמיניזם הישראלי ללא אורית קמיה. בין אם מאמצים את דעותיה כפשוטן, ובין אם מתנגדים להן, פעילותה היא חלוצית ופורצת בדרך בכל מובן. עבודתה המהפכנית עם החוק למניעת הטרדה מינית הייתה אינטנסיבית ויסודית לאורך השנים: מלימודיה בארצות-הברית, שם העמיקה חקר בנושא זה, דרך הצעת החוק אותה פיתחה בישראל², תוך שהיא מיישמת

2 במסגרת מאמר שפורסם לאחר כניסת הצעת החוק לתוקף: אורית קמיר "איזו מין הטרדה: האם הטרדה מינית היא פגיעה בשוויון או בכבוד האדם?" **משפטים** כט 317, 329-327 (1999).

את הלקחים שהופקו בארצות-הברית (שם חל החוק על יחסי עבודה בלבד)³ ומרחיבה אותה כך שתחול על הטרדות באשר הן; עובר דרך הרצאות שנשאה בזירות שונות ומאמרים שפרסמה בזירות אקדמיות, כמו גם בתקשורת היומית ובבלוג שלה בנושא זה, לרבות מאמר עם מלאת עשור לחיקתו של החוק שסקר את יישומו והישגיו.⁴ המאמר המונח לפנינו הוא אחד משיאי פעולתה, אשר יתרום ללא ספק להעשרת הדיון הקיים. עושרו האמפירי של המאמר מזמן לקראות עיון במאגר נתונים שופע ומציע הסברים שונים ומאירי עיניים לנתונים אלה, בסוגיות שהדיון בהן התבסס בעבר על תחושות בטן גרידא או ניתוח נרטיבי של פסקי דין בודדים. עד עתה, עמדה הכתיבה על נושא ההטרדה המינית בישראל ביחס הפוך למהפכה שחולל החוק ולכמות האנשים - נשים וגברים - שעל חייהם השפיע. יש לקוות כי מאמר חשוב זה ישנה את המצב.

אך מכלל הנתונים המרתקים המופיעים במחקרה, הנתון אשר צד את עיני במידה הרבה ביותר היה הנתון הסטטיסטי שלפיו רבע מן ההליכים נוגעים לכוחות הביטחון. נתון זה החזיר אותי, באחת, אל אותה תחושה מטרידה שגרם לי תיקו של השוטר שבו טיפלתי ככותבת צללים. מאגר הנתונים המרשים שעמד לרשות החוקרות לא עמד לרשותי, כי אם פסקי דין שפורסמו בלבד.⁵ בשל היקפו המצומצם של מאמרי, אתמקד בפסיקה פלילית ומשמעתית, בנוגע לנאשמים הנמנים על שורות המשטרה ומשמר הגבול.⁶ פסקי דין אלה מציגים סיפורים פרטיים, המשקפים את אחת מנקודות התורפה הבולטות של עולם המשפט: הנתק שהוא יוצר בין הגבר שעל ספסל הנאשמים, לבין המציאות שעיצבה את דמותו. לפיכך, מבוקשו של מאמר זה הוא ללקט את רסיסי המידע המופיעים בפסקי הדין השונים לכלל תמונה קוהרנטית אחת, ממנה ניתן להנביט אמירה (מטרידה, כשלעצמה) על המכלול בתוכו הם מתקיימים.

2. סיבת העבודה

המשטרה היא גוף בעל שליטה מונופוליסטית על הפעלת אלימות כלפי החברה האזרחית במדינה דמוקרטית. היתר זה הוביל אל שורותיה מימיה הראשונים בעיקר גברים, ויצר תרבות ארגונית כוחנית, שבה מטשטשים, לעתים קרובות, הגבולות בין המותר והאסור.⁷

3 לדיון בהטרדה המינית בארצות-הברית ולתהליכים שהובילו להתפתחותו של החוק ראו, Catharine A. Mackinnon, *Sexual Harassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination* (1979); Martha Chamallas, *Writing About Sexual Harassment: a Guide to the Literature*, 4 *UCLA Women's L.J.* 37 (1993).

4 אורית קמיר "החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית - איפה אנחנו במלאת לו עשור?" **משפט ועסקים** ט 9 (2008); ראו גם קמיר, לעיל ה"ש 2.

5 חשוב להדגיש, כי פסקי הדין המפורסמים הם מאגר חלקי ביותר: הם אינם מציגים את מספרן הממשי של המתלוננות והתובעות, ולא את מספר התביעות והתלוננות שהוגשו ובמסגרתן הגיעו הצדדים לפשרה, כי אם אך ורק את מספר התיקים המשפטיים שנסתיימו בפסק דין ופורסמו במאגרים הממוחשבים. עם זאת, מספרם מאפשר הערכה זehירה של מאפייני התופעה.

6 בין היתר, בחרתי בנושא זה שכן שירותן של נשים בצה"ל נדון עד היום לא מעט. ראו, בין השאר, איריס גרבי המחיר הכפול: מעמד האשה בחברה הישראלית ושירות הנשים בצה"ל (1996); אורנה ששון-לוי זהויות במדים: גבריות ונשיות בצבא הישראלי (2006); נויה רימלט "על מצפון מגדר ושוויון: גלגוליה של סרבנות-המצפון הנשית בין חוק שירות ביטחון לבג"צ לאורה מילוא" **עיוני משפט** כט 449 (2006); דפנה ברק-ארד "על טייסות וסרבניות מצפון: מאבק אחד או מאבקים שונים?" **עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם** 65 (דפנה ברק-ארד, שלומית יניסקי-ריבד, יפעת ביטון ודנה פוג'י עורכות, 2007).

7 לחלק מזערי מן הספרות הנרחבת העוסקת בנושא זה ראו, Robert Reiner, *The Politics of the Police* (2000); John P. Crank, *Understanding Police Culture* (1998); James Q. Wilson, *The Management of Law and Order in Eight Communities* (1978); Jerom H. Skolnick, *A Sketch of the Policeman Working Personality, in Race Ethnicity, and Policing: New and Essential Readings* 15 (Stephen Rice, Michael D. White & Robin S. Engel eds., 2010).

אל מול המחקר הענף הקיים על אודותיה במדינות אחרות, מתאפיינת הכתיבה בישראל בהיותה כתיבה דסקריפטיבית של מחלקת המחקר של המשטרה או של ותיקים שפרשו משורותיה, וזאת בהבדל מכתובה ביקורתית, אם כי המגמה מתחילה להשתנות לאחרונה.⁸ מחקר זה אינו מתיימר לספק סקירה מלאה ומקיפה של המתרחש במשטרת ישראל, כי אם להצביע, בקצרה, על כמה גורמים הפוגעים בתפקודה, ויוצרים, בתורם, קרקע נוחה להטרדה המינית.

על משטרת ישראל מוטלות משימות רבות בהיקף חריג בנוגע למשטרות אחרות בעולם, בשל העובדה כי היא נדרשת לתת מענה גם לבעיות הקשורות בביטחון המדינה. בנוסף, גם תנאי העבודה במשטרת ישראל שונים במידה רבה מן המקובל במשק הישראלי: לצד שכרם הנמוך של שוטרים מן השורה, נאסר עליהם על פי חוק להתאגד או לשבות, כמו גם לפנות לבית הדין לעבודה בשורת סוגיות הלקוחות מתחום יחסי עובד-מעביד. בין היתר, ניתן לפטרם באופן שרירותי ללא זכויות על פי דין שנקבע שנים ארוכות בטרם נכנסו חוקי היסוד לתוקפם.⁹ על אף הנחיותיו המפורשות של בית המשפט העליון כי הגיעה העת לשנות מצב זה,¹⁰ ועל אף ניסיונות חקיקה שנעשו להשוואת מעמדם של שוטרים למעמדם של עובדים אחרים,¹¹ נותר המצב על כנו.

בנוסף, המשטרה מצויה תחת ביקורת ציבורית בלתי-פוסקת. סקר רחב היקף שערך מכון ראנד בשנת 2013, העלה כי הציבור מתח ביקורת נוקבת על דרך התייחסותם של שוטרים לאזרחים; מקצועיותם; הפליית קבוצות מסוימות באוכלוסייה, ועל תודעת השירות הכוללת במשטרה. המלצתו העיקרית של המכון הייתה תהליכי אזרח של המשטרה, במסגרתם ישולבו אזרחים בפעילותה, שתהפוך גלויה לעיני הציבור למעט במקרים שבהם החיסיון הכרחי.¹² צעד זה, טען דוח מכון ראנד, ישפר את המשטרה ויאפשר פיקוח אזרחי עליה.

בעיה אחרונה שבה אדון בהקשר זה (הגם שאין בה, כאמור, כדי למצות את מכלול בעיותיה של משטרת ישראל), היא הריבוד האתני בשורותיה. הריבוד האתני דומה לזה הקיים בשורות החברה והצבא, כפי שהוצג על ידי סמי סמוחה: במעגל הראשון שלה נמצאים בני האליטה, במעגל השני משרתים בני קבוצות אתניות שאמינותן חלקית בעיני

8 שתי הדוגמאות הבולטות לשינוי המגמה הן **שיטור בחברה משוסעת** (אורי גופר וגיא בן-פורת עורכים, 2013); אראלה שדמי **ארץ מאובטחת: משטרה, שיטור והפוליטיקה של הביטחון האישי** (2012); לכתובה ביקורתית מוקדמת יותר ראו למשל Simcha B. Werner, *The Development of Political Corruption: A Case Study of Israel*, 31 POLITICAL STUDIES 620 (1983).

9 ס' 10(2) לפקודת המשטרה [נוסח חדש], התשל"א-1971; ופקודת הקבע 06.01.021 "אנשי משטרה החשודים בביצוע עברה או שהוכרע דינם".

10 לפסקי דין נוספים, שבהם מתח בית המשפט העליון ביקורת על תהליכי פיטורם של אנשי כוחות הביטחון, לרבות המשטרה. שירות בתי הסוהר והצבא, ראו בג"ץ 4545/07 **לזריאן נ' שרות בתי הסוהר** (פורסם בנבו, 7.10.2008); בש"א 240/06 **שעל נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 22.3.2006); בג"ץ 6651/05 **רס"ן שפירא נ' ר' אכ"א** (פורסם בנבו, 26.1.2006).

11 הצעת חוק לתיקון פקודת המשטרה (תיקון - התאגדות שוטרים), התשי"ע-2010, פ/2226/18.

12 JESSICA SAUNDERS, STEVEN W. POPPER, ANDREW R. MORRAL, ROBERT C. DAVIS, CLAUDE BERREBI, KRISTIN J. LEUSCHNER, SHIRA EFRON, BOAZ SEGALOVITZ & K. JACK RILEY, *EFFECTIVE POLICING FOR 21ST-CENTURY ISRAEL* (2013), available at http://mops.gov.il/Documents/Publications/RD/BehaviourSocialeReaserches/Effective%20Policing%20for%2021st-Century%20Israel_summary_EN.pdf

האליטה, ובמעגל השלישי - קבוצות שנאמנותן למדינה נתפסת כמוטלת בספק.¹³ בדרך זו, משמרת ומשעתקת המשטרה, ממש כמו הצבא, את הריבוד האתני בחברה האזרחית.

על רקע זה, המשטרה רחוקה מלהיות סביבת העבודה האידאלית: היא דורשת משוטרים שעות עבודה ארוכות וחושפת אותם לסיכונים שונים. אל שורותיה מתאספים אנשים מקבוצות אוכלוסייה שיכולת הניעות (המוביליות) החברתית שלהן מוגבלת. אם נסיף לאלה את תסכולם של השוטרים על תנאי העסקתם ויחס הציבור כלפיהם, לצד הנורמות הגבריות והכוחניות המקובלות בה, והכוח העצום המופקד בידי כל אחד מהם, לרבות הכוח להמית או לעשות שימוש בנשק, נדמה כי אין צורך לבחון אם ייווצרו בעיות, כי אם רק מה יהיה טיבן ומי יהיה השעיר לעזאזל של תחושות קשות אלה בקרב השוטרים. לצורך הדיון בנושא העומד במרכזו של מאמר זה, נדמה כי ניתן לקבוע בוודאות שקיומה של הטרדה מינית בסביבה זו יהיה סביר יותר מהיעדרה.

הריבוד המגדרי בחברה הישראלית בא לידי ביטוי ביתר שאת במשטרה, שם נשים הן מיעוט: פחות מרבע מהמשרתים בשורותיה הן נשים. על פי רוב, הן משרתות בדרגים הזוטרים.¹⁴ תפיסת עולם זו משפיעה, במידה רבה, גם על יחסה של המשטרה לפשיעה כנגד נשים, גם אם חלו בה שינויים מסוימים בשנים האחרונות.¹⁵ סביבת עבודה גברית זו, המבוססת מיסודה על תפיסת עולם פטריארכלית וכוחנית, היא קרקע פורייה לעברת ההטרדה המינית. לצד המניע האישי של השוטר בעת ביצוע עברה זו, יש לה גם מטרה מבנית: הבהרה לשוטרות - הנפגעות העיקריות מעברה זו כפי שיובהר בהמשך - כי מקומן איננו בשורות המשטרה. עם זאת, לפי נתונים שהוצגו בכנסת לפני כמה שנים, הנתונים על תלונות בגין הטרדות מיניות במשטרה היו נמוכים באופן מטרדי: בשנת 2007 הוגשו אחת עשרה תלונות, בשנת 2009 הוגשו שמונה תלונות ובשנת 2010 התקבלו עד למועד הישיבה בכנסת שש תלונות שהחקירה בהן טרם הסתיימה.¹⁶ נתונים, שנדמה כי אין צורך לציין שהם מרמזים יותר על כשל מהותי בדרך טיפולה של המשטרה בבעיה זו מאשר על מציאות.¹⁷

13 טענה זו מבוססת על ניתוחו של סמי סמוחה את צה"ל, אשר נכונה, במידה רבה, גם באשר למשטרת ישראל. ראו סמי סמוחה "עדניות וצבא בישראל: תזות לדיון ולמחקר" **מדינה, ממשל ויחסים בין לאומיים** 22, 5 (1983).

14 **WOMEN AND CRIMINAL JUSTICE** 3 (1990) 1(2); Hunt Jennifer, *The Logic of Sexism among Police*; בדוח מבקר המדינה מחדש מרץ 2014 נקבע כי פחות מרבע מהשוטרים בתפקידי שטח ומטה הן נשים. כי אין מדיניות של קידום נשים לתפקידים בכירים, אין הנחיות בנושא ולא מונחה ממונה על מעמד האישה. ייצוג הנשים בתפקידים בכירים הוא נמוך ביותר, ובדרגים מסוימים אין להן ייצוג כלל. וכך עוד נכתב בדוח: "ממצאי הביקורת מעלים חשש כי בצמרת הארגון לדורותיה שוררת תרבות מושרשת של אפליית נשים, ולכן היא עיוורת לקיומם של חסמים מהותיים המונעים את קידומן של נשים לתפקידים בכירים, ואשר לפחות חלקם נעוצים בהשקפות ובתפיסות של העומדים בראשה". עם זאת, הדוח מציין בחיוב את התגייסותה המהירה של המשטרה לטפל בחלק מן הכשלים בהקדם האפשרי ובין היתר מינוי ממונה על מעמד האישה. מבקר המדינה ייצוג נשים בתפקידים הבכירים בשירות הציבורי (2014) www.mevaker.gov.il/he/Reports/Pages/238.aspx.

15 לביקורת על יחסה של המשטרה לסחר בנשים זונות ראו נעמי לבנקרון "מה לה לסטודנטית למשפטים בבית זונות? הרהורים על קליניקות משפטיות, שוטרים ונשים העוסקות בזנות" **המשפט** יז 161 (2012); אראלה שדמי **לחשוב אישה, נשים ופמיניזם בחברה גברית** 99-93 (2007); לדיון ביחס המשטרה לנשים מוכות ראו אפרת שהם ויאיר רגב "עמדות שוטרים בנושא הטיפול בתלונות על אלימות בעלים כלפי נשותיהם" **משטרה וחברה** 4, 135 (2000).

16 פרוטוקול ישיבה מס' 49 של הישיבה המשותפת של וועדת החוץ והביטחון ושל הוועדה לקידום מעמד האישה, הכנסת ה-18, 23 (8.6.2010). הנתונים נמסרו על ידי חנה קלר-אורנשטיין, נציבת קבילות המשרד לביטחון פנים.

17 דווקא בהקשר זה מעניינת טענת ההגנה של ניצב ניסו שחם, מפקד מחוז ירושלים במשטרה, בשימוע שקיימה לו המחלקה לחקירות שוטרים, בחשד למעשים מגונים והטרדה מינית של כמה שוטרות. במהלך השימוע ציינו עורכות הדיון את מה שלא ניתן לפרש אלא כאיום מובלע (בין אם הטענה נכונה אם לאו) כי אם יוגש כתב אישום נגדו "יפתח דיון רחב על שאלת הנורמות במשטרה, מה מותר ומה נהוג בה, ועל מקרים אחרים שלא קיבלו חשיפה תקשורתית" ריטל חובל "ניסו שחם: יחסי מין בין קצינים לכפופות להם - עניין נפוץ במשטרה" **הארץ** 15.10.2013. www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.2140340

דרך הטיפול בתלונות הטרדה מינית במשטרה לא הותוותה בבירור שנים ארוכות לאחר כניסת החוק לתוקפו: ראשית, עד לאחרונה לא מונתה כלל אחראית למעמד האישה או לטיפול בהטרדות מיניות בשורות המשטרה, וזאת בניגוד מפורש לדרישות שמציב החוק בפני כל מעסיק ומעסיק.¹⁸ לפיכך, מאז נחקק החוק בשנת 1998 ועד דצמבר 2012 הסתפקה המשטרה בנוהל פנימי, ללא גוף טיפול פנימי בתופעה.¹⁹ שוטרת שהוטרה על ידי שוטר נדרשה להחליט אם לפנות לקצין בריאות הנפש להגשת תלונה; לשוטר בתחנת משטרה רגילה או קצין הממונה עליה, דבר שיצריך אותה להיחקר לעתים קרובות על ידי אדם העובד עם המטריד; או למחלקה לחקירות שוטרים.²⁰ לעתים הועברו המטריד או המוטרת למקום אחר או לתפקיד אחר, כפי שציינה נציגת המשטרה בכנסת: ”במקרים המתאימים, כאשר יש צורך בהפרדת כוחות, זה כמובן תלוי בין היתר ברצונה של המתלוננת או המתלונן, יש לקצין אמ”ש את היכולת להחליט לעשות את ההפרדה הזו” (ההדגשה שלי - נ.ל).²¹ או, במילים אחרות: המשטרה תערוך ”הפרדת כוחות”. אין כל אמירה ברורה כי המטריד הוא זה שאמור לעבור לבסיס אחר או לעזוב את שורות החיל, ולא המוטרת. עם זאת, עיקר הכלים שדרש המחוקק מן המעסיק, לרבות מינוי אחראית, פרסום תקנון ויצירת נוהל ברור בנוגע לדרך בה צריכים הדברים להתנהל זכו להתעלמות מוחלטת מצד משטרת ישראל בחמש עשרה השנים הראשונות לקיומו של החוק.²²

לצד האווירה הקיימת בתחנות המשטרה ובבסיסים השונים, ולצד החסמים הסמויים, הרגשיים, ההתנהגותיים והחברתיים המונעים מנשים להתלונן על הטרדות ותקיפות מיניות בכל מקום עבודה, לרבות תחושת השיתוק והבושה המאפיינת רבות מהן, קיימים גם חסמים פורמליים ספציפיים המקלים על ביצוע עברת הטרדה המינית ומקשים על הגשת התלונה בעניין זה. ראשית, המבנה ההיררכי וחובת הציות לפקודות נגועים באופן אינהרנטי בחוסר שוויון תהומי, ויוצרים ”מערכת יחסים רגישה ועדינה, העלולה להוות קרקע להצמחת עשבים שוטים”.²³ כך, למשל, עופר קורן, שהורשע הן באונס והן בהטרדה מינית של חיילות-שוטרות שהיו תחת פיקודו, נהג לשבץ אותן במשמרות משותפות עמו וכן ניצל הזדמנויות שבהן הסיע אותן בניידות משטרה על מנת לתקוף אותן. כשנשאלה אחת המתלוננות מדוע הסכימה לנסיעה משותפת עם הנאשם השיבה בזו הלשון: ”אין

18 לדיון בנושא חובות המעסיק במסגרת החוק למניעת הטרדה מינית, ראו מאמרה של שרון אברהם-ויס ”קיום חובות מעביד למניעת הטרדה מינית - האם יש סיבה לטרוח” בכרך זה.

19 פרוטוקול ישיבה מס' 53 של הוועדה לקידום מעמד האישה ושוויון מגדרי, הכנסת ה-19, 13 (25.12.2013).

20 גם הביקורת על המחלקה לחקירות שוטרים איננה מועטה, אך גם היא חורגת מהיקפו של מאמר זה ולפיכך אדון בה בקצרה. המחלקה לחקירות שוטרים (להלן: מח”ש) הוקמה בשנת 1992 בעקבות ביקורת נוקבת שנמתחה על כך ששוטרים חוקרים עברות המיוחסות לעמיתיהם לעבודה. תפקידה הוא חקירת עברות פליליות שנעשו על ידי אנשי משטרה ועונשן מעל שנת מאסר, עברות שביצעו אזרחים יחד עם אנשי משטרה, או חשדות לעברות שבוצעו על ידי חוקרי שב”כ במהלך תפקידם לפי החלטת היועץ המשפטי לממשלה. המחלקה מטפלת באלפי תלונות בשנה, ועוברת בשנים האחרונות תהליכים שמטרתם להביא לאזרחה המלא. עיקר הביקורת בה כיום מתמקדת באחוזים הנמוכים של העמדה לדיון מתוך כלל התלונות: לפי נתונים שנמסרו לכנסת, בשנת 2009 פתחה המחלקה 993 תיקים בגין אלימות שוטרים בתפקיד. מתוכם, 6% הסתיימו בהעמדה לדיון פלילי, 5% הסתיימו בהעמדה לדיון משמעתי, 37% אחוז מהתיקים נסגרו מחוסר אשמה, ו-46% מהתיקים נסגרו בשל חוסר ראיות מספיקות. פרוטוקול ישיבה מס' 359 של ועדת הפנים והגנת הסביבה, הכנסת ה-18, 6 (23.3.2011).

21 הדברים נאמרו על ידי סני”צ עופרה פויר ראש מזור אמצעים מנהליים בפרוטוקול הישיבה המשותפת של ועדת החוץ והביטחון ושל הוועדה לקידום מעמד האישה, לעיל ה”ש 16, בעמ’ 21.

22 תודה לעורכת דין קרן בריהודה, שחידדה עבורי נקודה זו.

23 בג”ץ 1284/99 פלונית נ’ ראש המטה הכללי, פ”ד נג(2) (1999).

פה עניין של להסכים או לא להסכים. הוא המפקד, הוא זה שבצעם מחליט²⁴. במצב זה, של יחסים היררכיים, הן נלכדו בין הפטיש לסדן: בין הצורך למנוע מעצמן הטרדה מינית נוספת, לבין עובדת היותן כבולות לדיני המשמעת הצבאיים והמשטרתיים.

שנית, משימות השטח מתרחשות לא פעם רחוק מכל אדם או מקום ישוב, בבסיסי מג"ב או בעת סיורי שטח בניידות. באופן אירוני, רבות מעברות המין בוצעו, או לכל הפחות החלו, בניידת משטרה: אותו רכב המוזעק תדיר על ידינו במקרה של פשיעה, הוא זה המאפשר לשוטרים לתקוף את המתלוננות.²⁵ יכולתה של המוטרת לעזוב את המקום או לבקש עזרה, בנסיבות אלה, מצטמצמת עוד יותר. כך, למשל, באחד המקרים הוטרה המתלוננת בעמדת השמירה, אותה לא יכלה לעזוב בעיצומה של משמרת.²⁶

שלישית, קיימת תלות של שוטרות (שהן הנפגעות העיקריות מעברה זו כפי שאמחיש בפרק הבא) בבעלי תפקידים, בשל היותה של המשטרה מערכת סגורה המתיימרת לספק להן את השירותים הנדרשים להן. כך, למשל, שוטרות נאלצו לפנות שוב ושוב לאפסנאי על מנת לקבל ממנו ציוד, גם לאחר שהכירו את דרך התנהלותו, שכללה שפה גסה ורווית ביטויים מיניים, הצעות מפורשות ומעשים מוגנים. בית המשפט קבע כי "החיילות, בשירות חובה, נזקקו לשירותיו של הנאשם במסגרת תפקידן, לא הייתה להן כל דרך לעקוף את המפגשים אתו בהיותו אפסנאי יחיד והוא היה בעל דרגה בכירה מהן במערכת צבאית הנשענת על היררכיה של דרגות".²⁷ במקרה אחר, היה זה חובש, אשר ניצל את סמכותו לרעה נגד חמש מתלוננות, עת ערך להן בדיקות שלא כדין שבהן נכללה הטרדה מינית.²⁸

הגיבוי הפנימי שמעניקה המשטרה למשרתים בשורותיה, יוצר לא פעם טיוח של עברות שנעשו בידי שוטרים על ידי עמיתים המנסים לחפות על המטרידים. גיבוי זה, כפי שמורה המחקר במדינות אחרות, נעוץ עמוק בתרבות הארגונית של המשטרה.²⁹ וכך, לא פעם מגיעה המתלוננת אל מפקדה הישיר ושוחחת את תלונתה, והוא, בתורו, עושה כמיטב יכולתו לשכנעה לסגת מתלונה זו. לא ידוע כמה מקרים מטויחים בדרך זו, אך נדמה כי די לבחון את פרשת ניסים אדרי, תת ניצב שהתבקש לטפל בתלונה שהגישה מתלוננת כנגד ניסו שחם. בשל הקרבה בינו לבין שחם נמנע אדרי מלנקוט צעד כלשהו לטיפול בתלונה. כפי שעלה מאוחר יותר בחקירת מח"ש, תגובתו היחידה לתלונה הייתה "איזה שטויות הוא [ניסו שחם] עושה, רק עכשיו הורדתי ממנו שוטרת".³⁰ במילים אחרות, לא הייתה זו הפעם היחידה שבה נקט אדרי בדרכים לא כשרות על מנת

24 תפ"ח 1050/09 מדינת ישראל נ' קורן (פורסם בנבו, 5.11.2013); ראו גם את הסבר המתלוננת בפרשת כברה, מדוע נכנסה לאפסנאות ולא המתינה לציוד בדלפק; "כי הוא לא היה מביא לי את הציוד ואז זה סירוב פקודה של הממונים עלי כי לא הייתי מביאה את הציוד שהייתי אמורה להביא" ת"פ (רמ') 4174/99 מדינת ישראל נ' כברה, פ"מ תש"ס(3) 706 (2000).

25 ביד"ם (ועדת משמעת - שוטרים) 6/13 (פורסם בנבו, 24.4.2013).

26 ביד"ם (ועדת משמעת - שוטרים) 40/11 (פורסם בנבו, 8.11.2011).

27 פרשת כברה, לעיל הי"ש 24.

28 ביד"ם (ועדת משמעת - שוטרים) 11/11 (פורסם בנבו, 6.12.2011).

29 זהו פן עגום במיוחד של התרבות הארגונית המשטרתית. מחקרים שונים הצביעו על קיומו של "קוד שתיקה" המקובל בין שוטרים בנוגע לעברות שביצעו חבריהם השוטרים. ראו Jerome Sholnick, *Corruption and the blue code of silence*, 3 POLICE PRACTICE AND RESEARCH 7 (2002); Gabriel Chin & Scott Well, *The "Blue Wall of Silence" as evidence of bias and motive to lie: A new Approach to Police Perjury*, 59 U. Pitt. L. Rev. 233 (1998).

30 ירון דורון "העדויות שמשככת את ניסו שחם" ידיעות אחרונות 30.11.2012.

למנוע הגשת תלונה בגין הטרדה מינית. בשל מעשים אלה הורשע אדרי במסירת מידע כוזב במהלך חקירתו והתנהגות שאינה הולמת. המחלקה לחקירות שוטרים החליטה כי מעשיו אינם פליליים, ובמסגרת דיון משמעתי בעניינו הוא נדון לנזיפה ולקנס של 2000 ש”ח.³¹ מאוחר יותר הודח מתפקידו, אך עמיתיו במשטרה כמו גם סגן השר לענייני תחבורה מיקי לוי נחלצו למאבק להשבתו אל שורות המשטרה. מן המידע שפורסם בתקשורת, עולה כי לוי טען שפיטוריו של אדרי יהיו ”תמרוח שחור מעל ראשה של המשטרה” שכן מדובר בקצין ”איכותי מצטיין”.³² הפסיקה מצביעה על מקרים דומים נוספים. כך למשל בתיק בית הדין המשמעתי של המשטרה נדון עניינו של נילון שטייח תלונה בנושא הטרדה מינית, כשפנה אל המתלוננת הכפופה לו וביקש ממנה לגנוז את תלונתה. בטיעונו לעונש סיפר כי הוא לומד משפטים זו השנה השלישית, ולא היסס להוסיף כי לא ידע שמעשיו הם בגדר עברה. בין היתר, התחייב כי לכשיסיים את לימודיו ירצה ביחידות מג”ב השונות על הדרך הנכונה לטיפול בהטרדות מיניות, שכן ”שוטרים רבים אינם יודעים איך לעשות זאת”.³³

3. המתלוננות

המידע על הנשים המוטרדות בפסיקה נחלק לשניים: מידע סוציו-אקונומי, מועט למדי, על גילן, מוצאן, מצבן הכלכלי, החברתי או המשפחתי, ומידע הקשור למעשה עצמו ולתגובתן אליו. רובן המכריע של המתלוננות היו חיילות שח”ם, המבצעות שירות חובה במסגרת משטרת ישראל או משמר הגבול. ככאלה, היו תמיד בתפקידים זוטרים והוותק שלהן בשירות היה מועט, דבר אשר מיקם אותן לרוב בתחתית שרשרת ההיררכיה המשטרית. המעטות שלא היו שוטרות או בנות שירות לאומי השתייכו לקבוצות מוחלשות אחרות.³⁴ בלט לעיני מספרן של הנשים שאינן ילידות הארץ בין המתלוננות: חלקן היו חיילות שח”ם שעלו לישראל מחבר המדינות, אחרות היו מהגרות ותיירות. נתון זה ניתן להסביר בשיטת עבודתו הרציונלית של המטריד, הבוחר בנשים חלשות ממנו באופן מודע, מתוך תקווה כי לא יתלוננו על מעשיו. דבר זה עולה בקנה אחד עם טיעוניה של קמיר במחקרה הנוכחי, שלפיהם עובדות הצווארון הכחול הן אלה המתלוננות במידה הרבה ביותר על עברות הנעברות נגדן (גם אם הן אינן, בהכרח, נפגעות העיקריות של העברה); נשים מוחלשות החיות בשולי החברה (זונות נרקומניות למשל) נעדרות כוח באופן מוחלט כמעט לפתוח בהליך משפטי גם אם הן מוטרדות מינית בידי שוטר; נשים בעמדות בכירות במשטרה לא ימהרו להגיש תלונה בנושא זה מחשש כי הן עלולות

31 אבי אשכנזי ויוסי אלי ”הערכה: אי הדיווח יעלה לתנ”צ אדרי בתפקידו” NRG 14.8.2012; www.nrg.co.il/online/1/ART2/395/037.html; יניב קובוביץ ”תת-ניצב שלא מסר מידע על ניסו שחם ושיקר על כך ימשיך לשרת במשטרה” הארץ 30.12.2013; אבי אשכנזי ”בעקבות פרשת ניסו שחם: תנ”צ ניסים אדרי הודח מעריב 22.10.2012; ירון דורון ”לפטר את הקצין שלא דיווח” ידיעות אחרונות 11.9.1012; 32 ”מיקי לוי פועל להחזרת תנ”צ אדרי למשטרה” רשת ב’ 21.1.2014; www.iba.org.il/bet/?entity=986083&type=1; 33 ביד”ם 79/08 ועדת משמעת של המשטרה נ’ פלוני (פורסם בנבו, 17.1.2010). 34 בין היתר – מהגרות, קרבנות עברה, קטניות. בעניינו של צפריר סיני הייתה המוטרדת קטינה בת 13.5 שהתלוננה במשטרה והוטרה לאחר מכן על ידי שוטר. ת”פ 1309/08 (אילת) המחלקה לחקירות שוטרים נ’ סיני (פורסם בנבו, 18.8.2010); במקרה אחר הייתה זו בת שרות לאומי ששירתה במשטרה: ביד”ם (ועדת משמעת – שוטרים) 55/11 (פורסם בנבו, 4.10.2011); בכיד”ם 26/13 הגיעה תיירת אמריקנית ילידת 1991 להתלונן על מעשה מגונה במשטרה, והוטרה על ידי השוטר שקיבל את תלונתה ראו ביד”ם (ועדת משמעת – שוטרים) 26/13 (פורסם בנבו, 17.9.2013); חן סעיד הטריד מינית מהגרת עבודה מרומניה וביצע עברות נוספות: ת”פ (אילת) 1805/03 מדינת ישראל נ’ סעיד (פורסם בנבו, 5.12.2005).

להכתיים את שמן הטוב או להיות מועברות מתפקידן³⁵ במסגרת אותה מדיניות שכונתה בישיבת הכנסת "הפרדת כוחות".³⁶

לפיכך, דווקא שוטרות זוטרות, בהיותן עובדות צווארון כחול מובהקות, סביר יותר כי יתלוננו. התגובות של הנשים להטרדה היו שונות ממקרה למקרה. לעתים הן ביקשו מן התוקף שיחדל ממעשיו,³⁷ לעתים הגיבו באופן פיזי וניסו להדוף אותו או לחצוץ בינו לבין. כך, למשל, בעניינו של פלוני, המתלוננת, אשר נסעה עם הנאשם בניידת "הניחה את נשקה משמאל לרגליה וכן הניחה את שתי ידיה על רגליה, כדי למנוע מהנאשם להמשיך ולגעת בה".³⁸ היו מי שחשו חוסר אונים אל מול הנאשם וקפאו "הייתי מומיה ולא זזתי" סיפרה אחת המתלוננות בעדותה.³⁹ אחרת סיפרה כי שוטרת עמה שוחחה על ההטרדה ייעצה לה להיראות עסוקה כשהנאשם בסביבה.⁴⁰

הגשת תלונה או תביעה לא הייתה תמיד אפשרות רצויה, או מועדפת על הנפגעות. כפי שצוין לעיל, האפשרויות שעמדו בפניהן של פנייה לעמית לעבודה, לקצין בריאות הנפש או למחלקה לחקירת שוטרים לא עלו בקנה אחד עם החוק ולא הציעו מנגנונים בטוחים דיים עבור הנשים. עם זאת, ייתכן וזה דווקא מה שמסביר את מספרן הגבוה יחסית של השוטרות בקרב המתלוננות. עורכת דין שייצגה נפגעות הטרדה מינית רבות לאורך השנים אמרה כי מניסיונה הרבה מהן רצו רק להפסיק את ההטרדה. אם מקום העבודה סיפק להן את המנגנון הנדרש - העובדת התלוננה לא פעם במסגרת מנגנון זה, העובד המטריד טופל והורחק מהחברה או מקרבתה של המוטרת, והדבר הספיק למתלוננת. הסבר אפשרי אחר הוא שהעובדת הורחקה ממקום עבודתה, ולפיכך לא נותרו לה די כוחות להתמודד עם הליך פלילי, וההליכים הקיימים במקום עבודתה לא היו, ממילא, רלוונטיים עוד עבודה. אולם במשטרה, בהיעדר מסלול מעין זה, ייתכן ושוטרות פנו למעשה לאפשרות היחידה שנתרה להן - התלונה המשמעתית או הפלילית. וכך, מספרן של השוטרות הוא גבוה יחסית בקרב כלל הנשים המתלוננות, אך עודנו נמוך ביחס לממדי התופעה במשטרה.⁴¹

בחלק מן המקרים נפתחה חקירה מבלי שהן עצמן הגישו תלונה אלא צד שלישי לו סיפרו על המקרה. חלקן נימקו זאת בכך שרצו לשים את הפרשייה מאחוריהן ולבנות את עתידן (במיוחד אם השתחררו כבר), וחששו לפגוע בחייהן הפרטיים או בשמן הטוב

35 המחשה לנושא זה תהיה המתקפה התקשורתית אותה ספגה אורלי אינס, יועצת חיצונית של המשרד לביטחון פנים. לאחר שנחשפה בתקשורת כמי שהותקפה מינית על ידי אורי בר-לב. ראו, למשל, תגובת מקורביו של בר-לב לטענותיה של אינס: "אינס-קניג בחרה לחשוף את פניה, אך לצערנו לא את פרצופה האמיתי. היה ראוי שאינס-קניג המתיומרת לעסוק בחינוך תשכיל להתנהל בחייה האישיים באופן המכבד את עיסוקה. כיצד אינס קניג המציגה עצמה כקורבן בוחרת לנהל קמפיין נגד בר לב ובני משפחתו ולא בחלת בשום אמצעי?" בועז ווליניץ "המתלוננת נגד בר-לב: 'דמי הותר' וואלה" 25.11.2010 news.walla.co.il/?w=/10/1760147.

36 ראו לעיל ה"ש 21, והטקסט הנלווה לה.

37 ביד"ם (ועדת משמעת - שוטרים) 36/12 (פורסם בנבו, 4.6.2013).

38 ביד"ם (ועדת משמעת - שוטרים) 6/13 (פורסם בנבו, 24.4.2013).

39 פרשת קורן, לעיל ה"ש 24.

40 ביד"ם (ועדת משמעת - שוטרים) 36/09 (פורסם בנבו, 28.3.2011).

41 שיחה עם עו"ד קרן בן יהודה מיום 29.4.2013.

אם הדבר יתגלה. אחרות אמרו שאינן רוצות לפגוע בנאשם, על אף פגיעתו בהן, שכן חששו לגורל משפחתו ופרנסתו.⁴² חלק קטן מן המתלוננות תפסו את המעשה כולו או חלק ממנו כנטול הקשרים מיניים. כך למשל בתיק בית דין משמעתי הוזכר מקרה אחד של הטרדה (מתוך שורה ארוכה של מקרים) שבו אמר הנאשם למתלוננת ”בואי חמודליה לתדרוך” וצבט בלחייה. היא לא חוותה אירוע זה כהטרדה מינית, והסבירה לחוקרת המחלקה לחקירות שוטרים שזו: ”הייתה משיכת לחי, כמו שהזקנים עושים [...] קודם כל מוזר, לא הבנתי מה הוא עושה. גרם לי להרגיש כמו שכן אדם שיכול להיות אבא שלי נגע בי, כמו שסבתא מציקה נוגעת בנכדה בת 6 [...] הרגשתי לא מוטרדת מינית אלא מוטרדת.”⁴³

קמיר מסבירה את נכונותן המוגברת, היחסית, של עובדות מערכת הביטחון, לסוגיה השונים להתלונן בכך שהאווירה הגברית במקומות אלה יוצרת גם ריבוי של מקרי הטרדה מינית; כי נשים העובדות במערכת זו מודעות לזכויותיהן לפי החוק ומעזות לעמוד עליהן; או כי המערכות המשמעטיות נתפסות על ידן כנגישות, בטוחות ויעילות יחסית. לטעמי טענות אלה מוצדקות כולן, ואליהן ניתן להוסיף את העובדה כי רוב מכריע של המתלוננות יודעות כי עתידן איננו בין שורות המשטרה, בעיקר כיוון שמדובר בחילות ש”ם ששירותן קצוב בזמן.

4. הנאשמים

העובדה כי הנאשם הוא זה אשר עומד במרכזו של הדיון המשפטי מאפשרת לקבל מידע רב יותר על אודותיו מאשר על אודות המתלוננת, במיוחד במסגרת הטיעונים לעונש, שם נפרשות לעינינו כלל הנסיבות המקלות שניתן לזקוף לזכותו.⁴⁴ בשל מיעוט הנתונים ואי-פרסום שמות הנאשמים בהליכים המשמעטיים, התקשיתי לקבוע ממצאים מדויקים בנוגע לשיוך האתני של הנאשמים, אך נאשמים מקבוצות מיעוט שונות (ובעיקר דרוזים, בדואים וערבים נוצרים) נמצאו במידה רבה יותר בהליכים פליליים מאשר בהליכים משמעטיים. נתון זה איננו משקף כי בני קבוצות אלה מועדים לעברות

42 ניתן להתייחס לחשש זה מפני פגיעה במתלונן בביטול, לטעון כי מדובר בהיעדר מודעות של נשים צעירות לחומרת העברות שנעברו נגדן, לפחדן מפני מי שהיה מפקדן, או אף לקיומה של תודעה כוזבת; אך ניתן גם להאזין לדברים כפשוטם, כפי שמציעות דנה פוגץ' וד"ר הדר דנציג-רוזנברג - להאזין לקולה של האישה, גם כשדבריה אינם מקובלים עלינו בנסיבות אלה. דנה פוגץ' והדר דנציג-רוזנברג "משאבה כואבת": על דילמת ההתחשבות בבקשתן של נשים החיות בצל האלימות להקל בענישת הפוגע" **מחקרי משפט** כו 589 (2010).

43 ביד"ם 36/09, לעיל ה"ש 40; זאת, בניגוד לטענתה של קמיר כי "אין ספק שנשות ישראל, ובוודאי הצעירות שביניהן, הפנימו את האיסור להטריד אותן מינית" קמיר "החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית - איפה אנחנו במלאת לו עשור", לעיל ה"ש 4, בעמ' 49.

44 בשל העובדה שערכתי חיפוש אלקטרוני אחר מאגרי פסיקה, צפו פסקי דין שונים שנדמו לי, במבט ראשון, לא קשורים ישירות לנושא הדיון במאמר זה. בתיקים אלה הוזכר השירות בהתנדבות במשטרה או במשמר הגבול כנסיבה לקולא בעת הטיעונים לעונש, בתיק שעסק בשלל עברות ונאשמים שהגיעו ממעמד שונה בנסיבות שונות. ההתנדבות בכוחות הביטחון הוזכרה כנתון שיש לזקוף לזכותו של הנאשם בבוא יום פקודה, מתוך תפיסתו של שירות זה כתרומה למדינה; אך אני סבורה כי ניתן לראות ב"התנדבות" זו גם מסגרת לסוציאליזציה כוחנית ואלימה, שבמסגרתה למד הנאשם לפעול בדרכים אלה להשגת מטרותיו, מבלי שהשכיל לנתק בין פעילותו כמתנדב לבין חייו האישיים. אך גם נושא זה דורש מחקר נוסף וחורג מתחולת היקפו של מאמר זה. ראו למשל ע"פ 9409/09 בן יהודה נ' מדינת ישראל, פס"מ"ז (פורסם בנבו, 28.3.2011), שם המערער ביצע עברות מין במהגרת עבודה מתאילנד ובית המשפט לקח בחשבון בשיקולי העונש את "עברו הנקי של המערער, חקלאי שהיה מתנדב במשמר הגבול, ללא כשלונות פליליים, ולהיותו כיום בן 60".

הטרדה מינית, כי אם את מספרם הגבוה בשורות המשטרה כמו גם מדיניות של הפליה במדיניות העמדתם לדין – הן בהגשת כתבי אישום רבים יותר נגדם, והן בהגשתם של כתבי האישום לבתי משפט פליליים ולא לבתי דין משמעתיים.⁴⁵

היו בין הנאשמים מי שהטרידו קבוצה שלמה של נשים, בנסיבות דומות תוך שימוש בשיטת הטרדה דומה. במקרים אחרים מופיעה רק אישה אחת בהליכים המשפטיים כמתלוננת, אך אין בכך להעיד כי הנאשם הטריד אישה אחת בלבד, אלא כי רק אחת נאותה להעיד נגדו. בפרשת ניסו שחם, לאחר שהצטברו כמה עדויות, מסרה המחלקה לחקירות שוטרים כי שחם פעל לפי דפוס שיטתי קבוע, ונראה כי המקרים נתגלו עד כה היו קצה הקרחון וכי מספרם האמתי גבוה יותר.⁴⁶

ברובם המכריע של התיקים, היו יחסי סמכות היררכיים בין הנאשם לבין המתלוננת, שנוצלו לצורך ביצוע העברה. הפסיקה, המשמעטית והפלילית כאחד, הנהיגה מבחן רחב בנוגע לאופיים של יחסי הסמכות בין הצדדים, לצורך הקביעה כי מרותו של הנאשם הייתה על המתלוננת: כך למשל בעניין השאם, קבע בית המשפט כי הנאשם אמנם לא היה מפקדן הישיר של המתלוננת, אך "על פי השיטה ההיררכית, בנסיבות מסוימות, כפופות הן לפקודותיו".⁴⁷

רובם המכריע של הנאשמים היו מבוגרים מהמתלוננות, שכאמור היו לרוב חיילות שח"ם בגילאי שירות חובה (18–20). בחלק מן התיקים מוזכר גילם של הנאשמים, במקרים אחרים מצוינות עובדות המאפשרות להעריך את גילם, גם אם לא לקבוע אותו במדויק, כגון שירות של עשרות שנים בכוחות הביטחון או העובדה שילדיהם שהתגייסו זה עתה לצה"ל או לומדים באוניברסיטה. נתונים אלה מצביעים בבירור על פער גילאים משמעותי בינם לבין המתלוננות. קיימים הסברים שונים העשויים להסביר פער זה: האחד, כי גברים בגילאים אלה נזקקים ליחסי סמכות על מנת לזכות בתשומת לב של נשים צעירות, בחברה המקדשת במידה רבה נעורים ויופי. השני, כי נתון זה נלקח בחשבון מלכתחילה, לחומרה, בעת בחינת האפשרות להגשת כתב האישום כנגדם, ולכן סביר יותר להניח כי תיקים אלה יגיעו אל בין כתלי בית המשפט. אפשרות שלישית, מעודדת יותר, היא כי דווקא גברים מבוגרים יותר, שנולדו לתוך מציאות שבה הטרדה מינית הייתה הנורמה, ובילו שנים ארוכות בכוחות הביטחון באווירה זו, הם אלה שאינם מבינים כי "הממזרות שינו את הכללים"; ואילו מספרם המועט של גברים צעירים בקרב הנאשמים מרמז כי הם כבר הפנימו את הנורמה האוסרת על הטרדה מינית, גם אם לא בצורה שלמה ומלאה.⁴⁸ הסבר אחר, פסימי יותר באופיו, הוא כי לאנשים בעמדות בכירות קל יותר לנצל את כוחם, וסביר יותר להניח כי עמדות בכירות מאוישות בגברים מבוגרים.

45 המקרה היחיד שבו עלה בידי לאתר הליך משמעתי נגד אדם שאינו יהודי היה חריג קמעה בנסיבותיו: המדובר היה בערבי מוצרי, ששבר את המוסכמות בכפרו בהתגייסותו בתחילה לצה"ל ולמוג"ב. אביו עובד במפעל צבאי בו מתנהלות עבודות ביטחוניות והוא פוטר מהמשטרה. ביד"ם (ועדת משמעת – שוטרים) 6/13 (פורסם בנבו, 24.4.2013).

46 עוז רוזנברג ויניב קובוביץ "מח"ש: שחם הטריד מינית באופן שיטתי, חמש התלוננות נגדו הן רק קצה הקרחון" **הארץ** 29.7.2012 www.haaretz.co.il/news/law/1.1787997

47 ת"פ (ראש"ל"צ) 1675/04 **המחלקה לחקירות שוטרים נ' השאם** (פורסם בנבו, 21.11.2005).

48 קמיר "החוק הישראלי למניעת הטרדה מינית – איפה אנחנו במלאת לו עשור", לעיל ה"ש" 4, בעמ' 46–47.

לא פעם, השוטרות המתלוננות הן אלה שנפגעות מהגשת התלונה, בעוד המשטרה מתייצבת לימינו של השוטר לו מיוחסים החשדות, או אף אחרי שהורשע. היבטים נרחבים של תמיכה זו ניתן לראות בעניינו של ניסו שחם. עוד בטרם החל הדיון המשפטי בתיק, זכה שחם לתמיכה גורפת בשורות המשטרה. שורה של שוטרים ושוטרות שעבדו עם שחם בעבר, הביעו זעזוע מחומרת החשדות נגדו והגיעו אליו לאחר הפרסומים בתקשורת על מנת להביע את תמיכתם בו.⁴⁹ שוטרת שרואיינה באחד העיתונים אמרה ”אני לא מבינה איך דבר כזה קרה. הוא היה אדם מחבק, זה נכון, אבל בצורה אבהית. היה המפקד, אבל היה יכול להסתלבט אתך יחד, כמו חבר. אני עדיין בשוק. עברנו דברים קשים, ראינו פרשיות קשות, אבל לא ככה.”⁵⁰ גם קצינים סביב שחם, דיווחה התקשורת, חשו צער על מצבו.⁵¹ בריאיון שנתן המפכ”ל, יוחנן דנינו, לאחד המוספים בראש השנה, אמר ”ברמה האישית זה כואב, כי אנחנו מדברים על אחד המפקדים הכי קרובים אלי שעומדים בראש הארגון. כשזה התפרסם, זה לא היה נראה לי סביר אפילו. רק כשהחקירה התמשכה, פניתי אליו וביקשתי שיפנה את מקומו למפקד מחוז חדש.”⁵² אווירה זו במקום העבודה עולה לא פעם למדרגת אותה התנכלות שביקש החוק למניעת הטרדה מינית למנוע. עם זאת, אף שלא פעם שמועות בנוגע למעשה ההטרדה נפוצות במקום העבודה של המטריד והמוטרדת, דווקא המוטרדת היא זו שתיפול קרבן להתנכלות, בין שמצד הממונה עליה ובין שמצד עמיתה למקום העבודה. עמידה רחבה זו לצד הפוגע מאפיינת באופן מובהק הטרדה מינית במקום העבודה, להבדיל מהטרדה מינית חד-פעמית בזירה אחרת. אווירת ההתנכלות פוגעת במידה רבה בנפגעת הטרדה - לעתים אף יותר מאשר פגעה בה הטרדה עצמה - אך גם משמשת כתמורה אזהרה והרתעה עבור מתלוננות נוספות, ובכך מרחיבה את מעגל השתיקה סביב הנושא.⁵³

טענת ההגנה המרכזית של הנאשמים בתיקים אלה הייתה תום לב: לא הייתה כוונה רעה כלשהי במעשים שנעשו ובדברים שנאמרו, שהיו מתוך הומור, תחושה אבהית או ”סחבקות”.⁵⁴ טענה אחרת, נדירה יותר, היא כי המדובר בקונספירציה כנגד הנאשם, שנרקמה על ידי המתלוננת או על ידי אחרים במשטרה החפצים לבלום את קידומו, והיא

49 עוז רוזנברג ”מוח”ש תשקול להעמיד את ניצב שחם לדיון משמעתי” **הארץ** 31.7.2012 5.
50 עוז רוזנברג ”ניצב שחם מודה כי ניהל רומן עם קצינה, אך כופר במעשים מגונים ובהטרדות המיניות” **הארץ** 30.7.2012 6א.

51 ”הורגש היום בסביבתם של הניצבים צער כן על ניסו שחם. הכל, למעט מי שצולקו בשבט לשונו, דיברו על מקצוען, דעתן, נחוש לממש את השקפת עולמו בלחימה בפשיעה ובהשלטת סדר ציבורי, מחוספס ובוטה אך תכליתי ובקי היטב במציאות הישראלית (והפלסטינית). לא מפקד שניתן לוותר עליו בנקל, בודאי לא בעונה המתוחה של צום הרמאדן”. ראו אמיר אורן ”שחם מול מוח”ש: מבחן המנהיגות של מפכ”ל המשטרה” **הארץ** 26.07.2012 www.haaretz.co.il/news/law/1.1786314

52 שרי מקובר-בליקוב ”הבשורה על פי יוחנן” **סופשבוע - מעריב** 14.9.2012, 20, 22. השוואה מעניינת ערך המפכ”ל באותו ריאיון בין אירוע שבו נחשף כי שוטרת שיקרה בעניין דרך טיפולה בתלונתו של גדי ויכמן, שנרצח סמוך לביתו נשירד להרגיע קבוצת נערים שהרעישה במקום. לבין פרשת שחם: ”גדי ויכמן זה אירוע קריטי. ניסו? אני לא יודע אם הייתי מגדיר אותו כאירוע קריטי, אבל בפירוש הייתי רואה בו אירוע שפוגע באמון הציבור במשטרה.”

53 תודה לעידן חילי על תובנה זו, המבוססת על ניסיונה בעבודה עם נפגעות תקיפה והטרדה מינית.

54 ראו למשל פרשת **כברה**, לעיל ה”ש 24, בעמ’ 701, שם טען הנאשם כי מעשיו, כגון נשיקה בערפה של חיילת-שוטרת ”היו נעדרי קונוטציה מינית והם נעשו מתוך רגש אבהי ידידותי”; במקרה אחר טען הנאשם כי ”זו הייתה נשיקה של אמירת שלום, ללא שום קשר למין [...] תמים לחלוטין”; ובכיד”ם (ועדת משמעת - שוטרים) 36/09, 35-36 (פורסם בנבו, 28.3.2011) אמר בעדותו ”אם זה נשיקה וכיו”ב, זו רק אמירת שלום ספונטאנית, כאב לבת, מנשקים אותי אז אני מנשק, כדפוס התנהגותי במשטרת ישראל ובכלל בכל מערכת שאני מכיר וניתן לראות את זה בכל מקום ואפילו פה [...] כמו שיוצאים מבית כנסת ומנשקים ולא עם קונוטציות שליליות.”

מאפיינת על פי רוב נאשמים בדרגים בכירים במשטרה.⁵⁵ מן הסקירה התקשורתית של פרשת ניסו שחם ניתן ללמוד כי עשה שימוש במסכת מתפתחת ומשתנה של טענות הגנה. בתחילה טען כי היה לו רומן עם אחת הנשים, וכי עם היתר התקיימו יחסי המין בהסכמה; לאחר מכן טען כי השוטרות לא היו תחת פיקודו ולכן לא מדובר בבעילה אסורה, עברה המתקיימת תוך ניצול יחסי מרות;⁵⁶ במהלך השימוע טען כי התנהלותו היא נורמה של משטרת ישראל, והוא איננו היחיד הנוהג כך;⁵⁷ ולאחר הגשת כתב האישום של שחם מכתב לשוטרים ולקצינים, שבו חזר בו מטענתו המכפישה את משטרת ישראל בכללותה, אך התריע על קיומה של קונספירציה שהובילה לחשדות נגדו: "כולכם יודעים כי משטרת ישראל היא ביתי, וכי השוטרים והקצינים לצדם שרתי, שכם אל שכם, עשרות שנים, הם כאחים לי. אין בכוונתי לפגוע במשטרה ואין בכוונתי לפגוע בשוטרים ובקצינים העושים באמונה את תפקידם [...] אאבק רק באלו הספורים אשר לא בחלו בשום אמצעי פסול ונבזי במלחמה נטולת המעצורים שהכריזו נגדי. במאבק זה, כמו במאבקים הרבים שניהלתי, אנצח"⁵⁸ עורך דינו של ניסו שחם⁵⁹ הסתפק בטענה כי הגשת כתב האישום "מלמדת על שיבוש מושגי שנפל אצל רשויות התביעה".⁶⁰

אם יש לנאשמים עבר פלילי, אין זה "עבר מכביד", וברובם המכריע של התיקים לא היה זה עבר של הטרדות מיניות או של עברות דומות אחרות. להיעדרו של עבר פלילי בתחום קיימים שלושה הסברים: האחד הוא מיעוט התלונות הקיים ממילא, המונע חשיפת מלוא הקפה של התופעה כי אם קצה הקרחון בלבד. וכך, שוטרים יכולים להטריד מינית שוב ושוב מבלי להינזק מכך, עד שאחת השוטרות תקום ותתלונן. שני ההסברים האחרים הם אופטימיים יותר באופיים: בין אם כיוון שדי בדיון אחד, גם אם בעל תוצאות מינוריות כגון קנס או נזיפה, על מנת להבהיר להם את ההתנהגות הנדרשת מהם, ולמנוע מהם לעבור עברות דומות בעתיד, ובין אם כיוון שמי שהורשעו בעברה או נחשדו בה התפטרו או פוטרו, ולפיכך לא היו מועדים לעברות חוזרות.⁶¹

6. הפסיקה באשר להטרדה מינית במשטרה

הפסיקה אותה סקרתי מורכבת, ומתורצצות בה לא פעם מגמות סותרות. היא בנויה על חמישה נדבכים שונים שסיקרו כאן בקצרה, ונדמה כי השוני בין טיבם של ההליכים השונים

55 בגרסתה הידועה יותר נטענה טענה זו על ידי הנשיא קצב. הן בבית המשפט המחוזי והן בבית המשפט העליון. לפיה, הונעו גלגלי עלילת הטרדה המינית משיקולי קונספירציה פוליטית. טענה זו הועלתה גם בנוגע לאורי בר-לב בכלי תקשורת רבים: "ככל שמתבררים הפרטים, גוברת ההכרה כי חקירת המשטרה מתנהלת אולי בכיוון הלא נכון. יש שאלות נוספות, לא פחות חשובות: מה הסיפור של אינס? מדוע נזכרה להתלונן רק אחרי שנתיים וחצי? והכי חשוב: האם הומצא לכך על ידי מישהו במשטרה? האם ידו של המפכ"ל הנוכחי בחשה? או אולי מישהו אחר? אי-אפשר למנות מפכ"ל חדש מבלי לברר קודם את השאלות הללו. כי אם אכן היתה קונספירציה נגד מינוי בר-לב, הציבור וגם שר המשטרה, חייבים לדעת זאת - לפני מינוי מפכ"ל חדש" מתי גולן "אל תמחקו עוד את בר-לב" **גלובס** 3.12.2010 www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000605328

56 עדו רוזנברג ויניב קובוביץ "ניצב ניסו שחם חשוד בעבירות מין" **הארץ** 27.7.2012, א, 6.

57 חובל, לעיל ה"ש 17.

58 ירון דורון "המכתב של ניסו" **ידיעות אחרונות** 28.10.2013.

59 מאמרה של קמיר מלמד כי עורכות דין מייצגות בצורה טובה יותר את לקוחותיהן בתיקי הטרדה מינית מאשר עורכי דין. אולי לו הייתה בידי שחם האפשרות לעיין בו הוא לא היה מחליף, עם הגשת כתב האישום, את שתי עורכות הדין שייצגו אותו בעורך דין.

60 חן מענית "ניצב ניסו שחם מואשם בהפרת אמונים, מעשה מגונה והטרדה מינית" 14.10.2001 www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000885444

61 לפיטורי שוטר בעקבות הטרדה מינית ראו בג"ץ 8225/07 **סדיק נ' מפכ"ל המשטרה** (פורסם בנבו, 6.7.2009).

משפיע לא פעם על תוצרי הדיון. ההליך המוכר ביותר הוא ההליך הפלילי, המתקיים על פי רוב בבתי משפט שלום, או, כאשר נלוות להטרדה המינית עברות שהמשפט הפלילי מדרג כחמורות יותר, בבית משפט מחוזי. ייחודו של הליך זה הוא ביכולתו לגזור עונשים כבדים על הנאשם יותר מכל הליך אחר ובעיקר שלילת חירותו – עונש שאין לפקפק בחומרתו המוגברת ביחס למי ששירת במשטרה שנים ארוכות. ההליך המשמעותי, לעומתו, נערך בשורות המשטרה, בבית הדין המשמעתי שלה, והוא מאפשר גזרת סנקציות מתונות יותר בהשוואה להליך הפלילי, ובעיקר נזיפה, קנס, או הורדה בדרגה. קיימות שתי תמיהות שלא עלה בידי ליישב ביחס לפער שבין שני הליכים אלה, אך לא היו ברשותי די נתונים אמפיריים למענה עליהן: ראשית, לא ברור אלו מעשים יידונו בהליך פלילי ואלו בהליך משמעתי. כך, למשל, בבית משפט שלום בירושלים בוטל כתב אישום כנגד שוטר, בעקבות קבלת הטענה שהעלה עורך דינו של הנאשם להגנה מן הצדק, בשל היות האכיפה נגדו בררנית. המשטרה הצהירה במסגרת הדיון כי אין ברשותה הנחיות סדורות הקובעות אימתי יועמד שוטר לדין פלילי ואימתי לדין משמעתי, והוכח כי מקרים חמורים יותר לכאורה מזה של חמו טופלו בדין משמעתי. לפיכך, טען סנגורו כי יש כאן אכיפה בררנית ופגיעה בשוויון, המצדיקה את ביטול כתב האישום הפלילי.⁶² בית המשפט המחוזי הפך את ההחלטה על פיה.⁶³ גם ניסו שחם טען כי נפל קרבן לאכיפה בררנית, והועמד לדין פלילי בגין עברה שהפרקטיקה הנפוצה בעניינה היא העמדה לדין משמעתי.⁶⁴

שנית, תמוהה בעיני העובדה כי קצינים שטייחו פרשיות הטרדה מינית וניסו להשתיקן עמדו לדין משמעתי, בעוד המטרידים היו אלה שהועמדו לדין פלילי.⁶⁵ במעשיהם, ביצעו קצינים אלה למעשה עברה כפולה: הם אפשרו את המשך קיומה של ההטרדה המינית וגם ביצעו עברה נפרדת של שיבוש מהלכי משפט. כמי שאמונים על אכיפת החוק, קיימת בעברות אלה חומרה רבה ולא ברור מדוע טופלו הקצינים שעברו אותן בכפפות של משי, באמצעות הדין המשמעתי דווקא. לא מן הנמנע להעלות את ההשערה כי הדין המשמעתי הפך להיות ”קרן המזבח” שבה נאחזים מי שעברו עברות פליליות בשורות המשטרה כדי לחמוק מן הדין הפלילי מחוץ למשטרה, ולקבל עונש קל יותר באופן משמעותי, שיכלול פעמים רבות נזיפה או קנס ותו לא.

פסקי דין מסוג אחר הם אלה הניתנים בבג”ץ, בהליכים בעניינם של שוטרים שעתרו כנגד פיטוריהם, לאחר שדלתות בית הדין לעבודה ננעלו בפניהם, כפי שהוסבר לעיל. פסיקת בג”ץ בעניין סדיק קבעה את ההלכה המנחה בעניין זה:

”ההתנהגות המיוחסת לעותר כלפי המתלוננת מצביעה על הפרה חמורה של חובת האמון, הנדרשת משוטר במדים, כלפי תפקידו וכלפי מערך המשטרה עליו הוא נמנה. עשיית שימוש לרעה במעמד השוטר כדי לעכב

62 ת”פ 8870/08 (י”ם) מדינת ישראל נ’ חמו (פורסם בנבו, 6.11.2011).

63 ע”פ 3841-12-122 (י”ם) מדינת ישראל נ’ חמו (פורסם בנבו, 20.03.2012); רע”פ 3480/12 חמו נ’ מדינת ישראל (פורסם בנבו, 5.7.2012); ת”פ 8870/13 (י”ם) המחלקה לחקירות שוטרים נ’ חמו (פורסם בנבו, 28.02.2013); טענה נוספת הועלתה בעניין קומר: ת.פ. 14277-11-10 (חי’) המחלקה לחקירות שוטרים נ’ קומר (פורסם בנבו, 30.6.2011).

64 חובל, לעיל ה”ש 17.

65 ראו דיון בעניינם של שני קצינים אלה לעיל, ה”ש 29-32 והטקסט הנלווה להן.

שלא כדין אזרחית במהלך נסיעתה, וניצול עיכוב זה כדי לבצע בה מעשים מגונים ולהטרדה מינית, תוך פגיעה בכבודה ובפרטיותה, משקפים שורה של מעשים הסוטים סטייה ממשית מנורמת ההתנהגות הנדרשת משוט. אכן, מעשי הטרדה מינית הם חמורים כשלעצמם. הם חמורים פי כמה כאשר הם מתבצעים במסגרת שירות המדינה ואגב ניצול מרות; חומרה יתירה פי כמה נלווית להם כאשר הם נעשים בידי איש משטרה, הנדרש מכוח תפקידו להתנהגות ברמה אתית גבוהה במיוחד".⁶⁶

פסיקת בג"ץ מדגישה לרוב את חומרת העברה בסטייה מנורמות ההתנהגות הנדרשות מעובד מדינה, וכי הטרדה מינית חמורה כשלעצמה, אך חמורה פי כמה כשהיא מתבצעת במסגרת שירות המדינה.⁶⁷ הפסיקה המשמעתית, לעומתה, שמה את הדגש על הנזק שמעשים אלה גורמים לאמון הציבור במשטרה.⁶⁸ ההנמקות שונות במובנים מסוימים מאלה להם כיוונה הצעת החוק, ואינן מדגישות את ההקשר החברתי הנרחב בו ממוקמת העברה, אך חשיבות רבה טמונה בעובדת כניסתן של נורמות אלה לתוקף, גם אם הפנמת ההנמקה הנכונה מתעכבת קמעא.

לא ניתן לסיים את הדיון בפסיקה מבלי לדון בשני סוגים נוספים של פסקי דין: האחד, פסקי הדין הנזיקיים, הבולטים בהיעדרם. מדוע נשים המגישות תלונה בגין הטרדה מינית ופחות הליך פלילי ומשמעתי אינן מגישות תביעה נזיקית כנגד המטריד? ומדוע, כפי שמראה מחקרה של קמיר, הצליחה עד היום משטרת ישראל, כמו מעסיקים נוספים, לחמוק מלתת את הדין על סביבת העבודה הלא בטוחה שהיא מספקת לנשים בשורותיה? ליבון של שאלות אלה יצריך מחקר נוסף.

קבוצת פסקי הדין האחרונה שתוצג כאן מאירה זווית אחרת של עברת הטרדה המינית, ומבקשת לשמש מענה לשאלתה של קמיר במאמרה בנוגע למה שהיא מכנה הממצא המעניין ביותר במחקרה - היעדרה של עברת הסחיטה המינית באיומים ממאגר הפסיקה שאותה זאת, כיוון שעברה זו נתפסת כהתנהגות המובהקת והטיפוסית ביותר של הטרדה מינית. ההשערה שקמיר מציעה לפתרון הקושיה היא כי חלק הארי של המשיבים בתיקים השונים הם מעסיקים, ולפיכך האיום מובן מאליו, או כי נוסח האיסור בחוק מצומצם מדי, או שההתנהגות הנפוצה בישראל היא דווקא הבטחות לשיפור תנאים אם המוטרת תשתף פעולה. ברצוני להציע הסבר אחר לתעלומה זו, באמצעות שרטוט דמותה הכעורה של עברה שהופיעה בפסיקה בדיוק באותן שנים, שבהן עשתה עברת הטרדה המינית את צעדיה הראשונים בעולם המשפט: עברת "השוחד המיני".

66 פרשת סדיק, לעיל ה"ש 61. סדיק הואשם והורשע במעשים מגונים, אך בנסיבות בגין קיימים כתבי אישום בגין הטרדה מינית. במקרה זה, כמו במקרים אחרים, ההכרעה בין העברות שלפיהן יוגש כתב האישום היא שרירותית במידה רבה.

67 הסיבה לפער זה נעוצה בשוני בין הדין הפלילי למשמעתי ולתפקידיהם השונים. ראו למשל את דברי בית המשפט בעניין זה עש"ם 7111/02 נציבות שרות המדינה נ' אשואל, פ"ד נז(1) 920, 926 (2003); על חומרתה המיוחדת של עברת הטרדה המינית בשירות המדינה ראו עש"ם 1928/00 מדינת ישראל נ' ברוכין, פ"ד נד(3) 694, 709 (2000);

68 "התובעת, בטיעוניה לעונש, הדגישה את חומרת מעשהו של הנאשם, וציינה כי יש בו כדי לבזות ולבייש את המערכת המשטרית" ביד"ם (ועדת משמעת - שוטרים) 26/13 (פורסם בנבו, 17.9.2013).

עברה זו איננה מופיעה באופן מפורש בחקיקה, והיא משמשת נגזרת של עברת השוחד. בהיעדר דברי חקיקה קונקרטיים, גובשה עברה זו בעיקר בפסיקה, בעשרות פסקי דין שעסקו בעובדי ציבור וזכו ל"שוחד" זה, ועל רקע פערי כוחות ניכרים בינם לבין האישה "המשחדת".⁶⁹ הגדרת "השוחד המיני" מנוסחת לרוב באופן ניטרלי מגדרית, מבלי לקחת בחשבון את הקשר הרחב יותר של התופעה, חברתית ומגדרית כאחד, ואת העובדה כי היא מתרחשת לעתים קרובות בסיטואציות העולות בקנה אחד עם הטרדה מינית לשמה. לא לשווא התפתחו שתיהן באותה תקופה: עברה זו משקפת לטעמי את המתח בין התפיסה החדשנית המובעת בחוק למניעת הטרדה מינית, לבין התפיסה שקדמה לה, הרואה בנשים סוכנות אוטונומיות היכולות לבחור בכל רגע נתון אם יקיימו יחסי מין אם לאו, על מנת לקדם את מטרותיהן האישיות. לרוב מופנים ההליכים המשפטיים בעברה זו נגד "מקבלי השוחד" ולא נגד הנשים הנדרשות "להעניקו". עברת השוחד המיני מאפשרת למעשה לטעון כי במקרים מסוימים אישה שהוטרה בעבודה, בתוך יחסי מרות, "נתנה שוחד מיני".

שתי הצעות חוק שביקשו לתקן את המצב,⁷⁰ הדגישו את השלכותיו המיוחדות של "שוחד" זה כגון פגיעה נפשית, השפלה וניצול גופני, אך לא הציעו באופן מפורש את הצעד המתבקש מאליהם: ביטול עברת השוחד המיני והכללת המעשים הנכללים בה בחוק למניעת הטרדה מינית, או, לכל הפחות, העברת עברות אלה לפרק עברות המין בחוק העונשין, תוך מתן פטור בחוק מאחריות פלילית ל"נותנת השוחד".

7. סיכום

העיון בפסיקה שנדרשה למאמר זה שרטט תמונה עגומה של משטרת ישראל, אך גם התחלה חדשה, באמצעות סימון כמה נקודות שעליהן יש לתת את הדעת בעת טיפול בתופעה זו וניסיון לעקרה מן השורש. ראשית, יש לברך על יצירתו של מאגר נתונים כה רחב ולעודד את המשטרה (כמו גם רשויות אחרות במגזר הציבורי ומעסיקים פרטיים) להתמודד עם האתגר שהניחה קמיר בפתחם, ללמוד אותו לעומקו, תוך הפקת הלקחים הנדרשים ממנו. אין ספק כי הממונה על נושא הטרדות מיניות במשטרה, שנכנסה זה עתה לתפקידה, תוכל למצוא במאגר זה עניין רב לצורך הבניית תפקידה באופן יעיל. שנית, המאמר מעלה בהכרח כמה הרהורי כפירה בנוגע למערכת המשפט ומקומה בתיקון עוולות חברתיות. זאת, הן בגין מיעוט התיקים המגיע אל פתחה ביחס למספרם בפועל, שגם אם אינו ידוע במדויק נדמה כי אינו מצומצם, והן בגין העובדה כי הנשים אמנם זוכות על פי רוב בהליך המשפטי, אך מפסידות את מקום עבודתן או ניזוקות בדרכים אחרות מקיומו.

69 ראו, בין היתר, ת"פ 10-707-45757 מדינת ישראל נ' מסורי (פורסם בנבו, 26.3.2012); ע"פ 8856/02 מדינת ישראל נ' שוקרון (פורסם בנבו, 14.4.2003); ע"פ 590/05 סלאח נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 16.2.2006); ת"פ 6415/00 מדינת ישראל נ' זיידן (פורסם בנבו, 13.1.2005).

70 הצעת חוק העונשין (תיקון - שוחד מיני), התשס"ד-2003, פ/1506; הצעת חוק העונשין (תיקון) - מתן שוחד באמצעות מין), התשס"ה-2005, פ/3689.

כפי שלא ניתן לדון בהטרדה המינית במנותק מן המציאות החברתית היוצרת אותה, כך גם לא ניתן להפריד את הדיון שבה ממצבם של שוטרים במדינת ישראל. רק התבוננות שלמה על התמונה בכללותה, ועל גורמי העומק היוצרים אותה, תוכל לקדם שינוי נדרש. לפיכך, דווקא עיון במאגר הנתונים של הפסיקה מלמד על הצורך להתיק את מבטנו מבתי המשפט ומבתי הדין, להשיבו אל המציאות בה מתרחשים אירועים אלה, ולחתור לשינויה. אמנם, לא בן יום "עולם ישן עד היסוד נחריבה", אך נדמה כי דווקא צעדים לבר-משפטיים, כגון אלה המוצעים על ידי מכון ראנד, לאזרח המשטרה והגברת הפיקוח הציבורי עליה, עשויים להנביע שינוי: קביעת גופי פיקוח מתאימים לנושא ההטרדה המינית בתוך המשטרה, פרסום דוחות שנתיים בנוגע לממדי התופעה, כמות התלונות שהוגשו כנגד שוטרים ודרך הטיפול בהן, כמו גם ענישה חמורה יותר של מי שמנסים לטיח עברה זו. הדרכות שיערכו צריכות לכלול לא רק הצגה לקונית של עיקרי החוק למניעת הטרדה מינית, כי אם גם הצגת תמונה נרחבת יותר, במסגרתה יובהרו העקרונות המנחים את החקיקה, מידת נפיצותה של העברה בשורות המשטרה, הסבר איזה התבטאויות ואיזה מעשים יכנסו בגדר עברה זו, דיון בגזרי דינם של שוטרים שהורשעו בדין משמעתי ופילי ועוד. כל אלה יוכלו להוות נקודת פתיחה של ממש למאבק מקיף בתופעה, שאיננו נשען באופן בלעדי על עולם המשפט.